

'איתא בגמרא מחלוקת אי סוכה דירת ארעי או קבע, ונראה דשניהם לדבר אחד נתכוונו, דודאי המצוה הוא צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי, כענין שכתוב בחרתי הסתופף בבית אלקי כו', אבל צריכין להאמין ולידע כי זאת הדירת ארעי הוא הקביעות ועיקר החיות לכל המקומות, וזה עצמו המכוון שיהיה הדירת ארעי קבע יותר מכל הדירות קבועין שבעולם.

– כי בסכות הושבתי הוא שהוציאנו הקב"ה ממצרים להיות בני חורין, ועיקר החירות שלא יהיה הנפש מקושר אל הגשמיות ויוכל לצאת מדירת קבע... וזה שמבקשין שיהיה חשוב כאילו חקתי נדוד על ידי היציאה מבית לטובה. אכן צריך להיות היציאה בכל לב ונפש ומאוד, וזה שאמרו חז"ל שצריך להיות ראשו ורובו ושולחנו בתוך הסוכה – היא נפש ולב ומאוד, כדי שלא ימשוך אחר שולחנו, רק לצאת לגמרי מדירת קבע כנ"ל' (מתוך שפת אמת לסוכות תרנ"ג).

וע' בשלה"ק מסכת סוכה עו וב'תורה אור' ז.

דף ח

'הני מילי בעיגולא אבל בריבועא בעיא טפי. מכדי כמה מרובע יותר על העיגול רביע... מכדי כל אמתא בריבועא...' משא ומתן זה אינו של פירוט ופירוקים אלא בירור החשבון. ודרך הגמרא לברר הדבר בדרך קושיא ותירוץ (עפ"י ריטב"א ועוד).

'אבל ריבועא דנפיק מגו עגולא בעיא טפי משום מורשא דקנתא'. מבואר כאן שכשאנו מצריכים ד' אמות על ד' אמות לשם 'דירה', צריך שיהיו ארבע אמות מרובעות בדוקא, ואין די בשטח שיש בו כדי לרבע ד' על ד', ולכך צריך שבתוך העיגול יהיו ארבע אמות מרובעות ממש.

ומכאן הוכיח הט"ו (תולד סק"ב) ועוד, שבית שאין בו ארבע על ארבע מרובעות ממש – פטור ממזוזה, כדברי הרא"ש (בהלכות מזוזה טז). וכן כתב המגן-אברהם (שצח) לענין עירוב.

החתם-סופר (חאו"ח רפ) כתב לדחות ראיית הט"ו ולחלק בין מזוזה לשאר הלכות. והחזו"א (ק, ב) תמה מנין לנו להמציא חילוק שאינו נזכר בגמרא. והסיק לעיקר כהט"ו. ואף הרוצה להחמיר במזוזה כמשמעות השו"ע (עפ"י לשון הרמב"ם בהל' מזוזה ו, א) ולחייב כשיש בו כדי לרבע, אין לו להקל לענין עירוב להחשיבו לבית כל שאין בו ארבע מרובעות ממש.

ושמא יש מקום לחלק בין 'סוכה' שצריכה דפנות וי"ל שיעוריה נאמרו בדפנות, הלכך אין די בכדי לרבע השטח, ובין 'בית' שהוא שיעור בשמו הכללי. אך טעם קלוש הוא זה, כי דין ד' על ד' בסוכה הוא משום דין 'דירה' ולא משום 'דופן'.

ולכאורה אפשר ליישב באופן אחר, על פי מה שאמרו אחרים 'סוכה העשויה כשוכך פסולה לפי שאין לה זווית', ומשמע לכאורה שסוברים גם כן ב'בית' שיהא פטור מן המזוזה, וצריך באור. ונראה ש'עשויה כשוכך' היינו שהיא קטנה, ואעפ"י שיש בה שיעור מצומצם אך כיון שאין בה זווית אין זו צורת בית, כי סתם בית הזווית משמעות את את יושביו, משא"כ בית עגול שאין בו זווית, אין בו שימוש בית טובים. עכ"פ יש לומר שאפילו לדין סוכה כשוכך כשרה, מ"מ אין העוגל מתחשב בשטח מפני שאין בו שימושים מנוצלים רגילים כגון העמדת מטה ושלחן, ועל כן בעיגול דוקא צריך שיהא בו לרבע בו ד' על ד' ממש. משא"כ במרובע צר וארוך שימושיו טובים ודי בשיעור של ד' אמות מרובעות.

ע"ע במצוין בסיכומים לעיל ג.

'כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונא'. כבר הוכיחו התוס' ושאר ראשונים ששיעור זה נאמר בקירוב ואינו מדויק. [בשברים עשרוניים הוא: 1.414....]. והנה הובא בשלחן-ערוך (לב, טל) שיש

לדקדק על מידת האלכסון של ריבוע התפלגין, שיהא האלכסון ביחס של אחד ושתי חמישיות לצלעות הריבוע [ובכך יודע שכל זוויות הריבוע ישרות]. ומשמע שאין צריך לדקדק יותר. ואף על פי שאין שיעור זה מדוקדק כאמור, והרי יכולה להיות סטיה בריבוע התפלגין בשיעור אחד מחמישים. מזה הוכיח בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קמו וח"ג קכה) שאין שייך להצריך בדיקה מיקרוסקופית לדיוק ריבוע התפלגין, אלא כל שנראה לעין האדם ריבוע הוא כשר לכתחילה, גם אם אינו מדויק. [ותמה (בח"ב שם) על המובא בשם הגרי"ז מבריסק שיש מעלה במדידת מקרוסקופ. ובמקום אחר (שם בח"ג) צדד לפרש דעת הגרי"ז שחשש מא לא טרחו עושי הבתים למדוד כפי יכלתם, הגם שלדינא אין לחוש כיון שהם מומחים]. ומובא בשם החזו"ן-איש (ע' תולדות יעקב עמ' שא), שכל שלפי מראית העין הוא ריבוע מדויק – כשר, גם אם במדידה מדוייקת אינו כן. (וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א או"ח ד שדחה הראיה מכאן אודות שיעור אחד מחמישים, ומ"מ כתב שצריך לדקדק בצמצום עד כמה שעין האדם יכולה לדקדק אבל אין צריך להשתמש במכשירי מדידה מדויקים המצויים כיום. וע"ע שבט הלוי ח"ג ב).

וזהו לשון החזו"ן-איש (קלה,ד), זו לשונו: 'במה שהקשו על תקופת שמואל שאינה בדקדוק; יש לומר דמצינו כיוצא בזה בריבוע יותר על העיגול ובאלכסונוא תרי חומשא, דזהו בכלל שיעורין, ונתנה ההלכה לחשוב בקירוב, שלא נתנו המצוות אלא לצרף הבריות ולדקדק בצוואותיו ית' לקבלת מלכותו ית' וגם לקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה ולסוד הפנימיות, ולכל הני אינו מפסיד אם הקביעות של גבולי הצמצום יהיה בקירוב כדי שיוכלו לקיים מצות המעשיות אף חלושי הדעת... ודע דתקופת שמואל היא מכלל התורה. וכן כ"ט י"ב תשצ"ג הנאמר בגמרא היא תורה, וכל תורה שבגמ' היא התגלות תורה שבעל פה שנתגלה על ידי חכמי הגמרא... ונתנו כולן מסיני להתנהג בהן במה שאנו נוהגין, אמנם לענין להכחיש העדים המעדיין על ראיית הלבנה מסרו להם סוד העיבור שהיה בדקדוק ממש...'. ע' כיו"ב לעין ב. לענין שיעור עשרים אמה לצל סוכה.

לעולם גברא באמתא יתיב ורבי יוחנן מקום גברי לא קחשיב, כמה הווי להו תמני סרי, בשיבסר נכי חומשא סגיא, היינו דלא דק ולחומרא לא דק. יש לשאול, מדוע לא אמר רבי יוחנן להקיף ב-23 אנשים ובכך הדיוק היה קרוב יותר [כי אם היקף המעגל הוא 23 אמה, הרי רוחבו (= הקוטר) הוא 7.66 אמות. הפחת שתי אמות של היושבים מבחוץ הרי 5.66 אמות לקוטר המעגל הפנימי, הכפל בשלש, נמצא היקף הסוכה 17 אמה, שהוא סכום עגול מעט יותר מההיקף הדרוש].

אכן, כבר העירו הראשונים שיחס האלכסון לריבוע הוא מעט יותר מאחד ושתי חמישיות, וכן יחס הקף העיגול מרוחבו הוא מעט יותר מפי שלש. [ויש רמזים על כך בדברי רז"ל בכמה מקומות. ע"ע ביוסף דעת עירובין יד. וע"ש רמז נאה מהכתוב]. מעתה צא וראה; אם נחשב לפי אותם שיעורים מדוייקים של שני הנתונים הללו, יחס האלכסון לריבוע ויחס הקף המעגל לקוטר, יעלה בידינו שיעור כמעט זהה בין היקף של עשרים וארבע אמות שאמר רבי יוחנן, לבין ריבוע של ד' על ד' שבתוך העיגול. [החשבון בקצרה: צלע הריבוע הוא 4 אמות, לכן אורך האלכסון הוא 5.66 אמות, לפי זה היקף המעגל המקיף את הריבוע הזה הוא 17.77... עתה נחשב לפי דברי רבי יוחנן: 24 אמות הוא היקף המעגל החיצוני, לכן קוטרו הוא 7.64 אמות. פחות שתי אמות של היושבים מבחוץ: 5.64 אמות – זהו קוטר המעגל הפנימי, לפי זה היקפו הוא 17.72 אמות – הפרש של כמה מאיות האמה].

ואף על פי שיש כאן אי-דיוק לקולא של סנטימרים בודדים – אין לחוש לכך, שהרי מבחינה מעשית אי אפשר לצמצם כל כך בבניית הסוכה בדרך זו של ישיבת בני אדם סביבה, הלכך ודאי לא תצא תקלה מכך, שהרי כל אדם עושה בענין שיצא מן הספק. ובלאו הכי כבר כתב התשב"ץ (ח"א קסה) שפעמים אף להקל לא דק בפורתא כאשר הדבר אינו מורגש, וזאת מפני שרצו לקרב

ההבנה אצל התלמידים המתחילים, וסמכו על החכמים יודעי השיעורים שכשיבואו למעשה ידעו לדקדק כפי האמת – 'כי ההלכה מסורה לתלמידים המתחילים, והמעשה מסור אל החכמים לדקדוק על פי האמת'.

נמצא שאילו היה נותן רבי יוחנן שיעור של 23 בני אדם, הרי שההיקף הפנימי של הסוכה לא היה מדויק כלל. [16.71 – אי דיוק לקולא של אמה בערך] (עפ"י מאמר הר' שמעון בולג, קובץ 'תורה ומדע' אלול תשל"ז).

כפי שציין שם, עיקר הפירוש מופיע בדברי השואל בתשב"ץ (ח"א קסה). ומדברי תשובת הרשב"ץ מבואר שיש צד לומר שההלכה נקבעת לפי השיעורים שהוזכרו בגמרא, גם אם יש בכך סטיה [שהיתה ידועה לרבתינו] מן הדקדוק האמתי, הן לחומרא הן לקולא. ויתכן אף בהלכות דאורייתא. וכן צדדו כמה אחרונים (ע' במובא בעירובין יד). וכך גם יש להבין על פי דברי החזו"א המצוטטים לעיל. ולפי זה יתכן וגם אם יעשה סוכה בהקף עשרים וארבע אמה בדיוק, בענין שצלעות הריבוע יהיו מעט פחות מד' אמות כנ"ל – כשרה.

ע"ע בחשבונות הנוגעים לסוגיא בתשב"ץ ח"א קכט; חות יאיר קעב; חזון איש אהלות טז, ח.

דבנן דקיסרי ואמרי לה דייני דקיסרי אמרי, עיגולא דנפיק מגו ריבוא – רבעא. ריבועא דנפיק מגו עיגולא – פלגא. ולא היא, דהא קחזינן דלא הוי כולי האי. התוס' תמהו כיצד יתכן שטעו בשיעור זה, מאחר שלא מדדו הדבר היאך נתנו כלל על דבר שאינו? ופירשו שלפי האמת דייני דקיסרי כוונתם היתה לדבר אחר; לשטח הריבוע שבתוך העיגול כלפי הריבוע המקיף את העיגול ולא כלפי העיגול עצמו, והרי הריבוע הפנימי הוא בדיוק מחצית מהעיגול. [ובדומה למה שאמרו ברישא, שהעיגול מפחית מהריבוע המקיפו רבע, כך כוונתם בסיפא, הריבוע שבתוך העיגול מפחית מאותו ריבוע חצי].

ודחיית 'לא היא' פירושה, לא כדעת זה שהביא דברי דייני דקיסרי לגבי ההיקף, שהרי רואים שאין הדבר כן, אלא כוונתם היתה לדבר אחר, לשטח הריבוע הפנימי כלפי שטח הריבוע החיצון.

ומצינו כיוצא בזה בכמה מקומות, שהתלמידים ציטטו דברי רבותיהם בלא שידעו על מה היו הדברים מוסבים, אלא כדי שישתמרו דבריהם ויתפרשו בעתיד. כן כתב בספר הכוזרי (ג, גע), הנה דבריו: 'ולא אכחד ממך מלך כוזר כי יש בתלמוד מאמרים שאיני יכול לבארם לך באור מספיק, ואף לא אוכל להראותך באיזה קשר הם עומדים עם הענין שהם דנים בו. מאמרים אלה הוכנסו לתלמוד על ידי התלמידים אשר השתדלו לשמור על הכלל שהיה בידם 'אפילו שיחת חכמים צריכה תלמוד' ומאד היו נזהרים לא לאמר דבר שלא שמעו מרבותם והשתדלו לאמר כל מה שמעו מפי רבותם, ומה שמעו מרבותם והיריים היו לומרם בלשונם ממש אפילו לא הבינו משמעו, ואז היו אומרים 'כך שמענו וקבלנו, ויתכן כי לרב היו בזה כוונות שנעלמו מתלמידיו'. וכך הגיע מאמר זה אלינו, והגנו מזלזלים בו מפני שאיננו יודעים כוונתו. אולם כל זה רק בדברים שאינם נוגעים לאיסור והתר...'

ויש מפרשים שאמנם כוונתם על שטח הריבוע הפנימי [ולא על ההקף], אך לא כלפי הריבוע החיצון [שאם כן מה להם להזכיר העיגול] אלא שהפנימי פחות בשטחו מהעיגול במחצית משטח אותו ריבוע. כגון אם הפנימי 16 אמות רבועות, הרי הריבוע החיצוני כפול ממנו, 32 אמות, והעיגול שביניהם 24 אמות. הרי שהפרש בין העיגול לריבוע הפנימי 8 – חצי משטח הריבוע.

וכשדחו 'לא היא' – משום שלפי החשבון המדוקדק, הפרש שבין העיגול לריבוע החיצון הוא פחות מרבע, כי בסיס החישוב של דייני דקיסרי היה שההקף פי שלשה מהרוחב בדיוק, אבל לאמיתו של דבר הוא מעט יותר וכנ"ל (עפ"י שו"ת גליא מסכת או"ח ג ועוד. מובא באנצ. תלמודית כרך י עמ' תקלג).

(ע"ב) 'זאמאי, תהוי חיצונה כבית שער הפנימית ותתחייב במזוזה?...'. כאן משמע שבית שער חייב במזוזה. וכן מפורש בברייתא במנחות (לג). ואילו במקום אחר (יזמא יא) דרשו מן הכתוב לפטור בית שער אכסדרה ומרפסת ממזוזה, וכמה שיטות נאמרו בראשונים; –

התוס' כתבו שמדין תורה בית-שער פטור ממזווה אבל מדרבנן חייב (וכן הביא הריטב"א בשם הרא"ה, וכן נראים דברי רש"י, וכן נקט הר"ן לעיקר. ומשמע בתוס' שהוא הדין בבית שער הפתוח לגינה).

הרי"ף מחלק בין בית שער הפתוח לבית (או לחצר. רמב"ן ור"ן) שחייב, ובין הפתוח לגינה וכד' שפטור. וכן דעת הרמב"ם. והר"ה כתב שאף בית-שער של חצר פטור (וכ"ה במרדכי הלכות קטנות תקסא), וכן בית-שער של אכסדרה ומרפסת – ובזה מדובר ביומא.

השלחן-ערוך הביא דעת הרי"ף והרמב"ם בסתם, ואת דעת התוס' כ"ש אומרים'. ומשמע שלהלכה יש לתפוש דעה הסתמית כעיקר, אלא שמחמירים לחוש לדעת התוס' לקבוע מזווה בכל בית-שער. וכן כתב החזון-איש (י"ד קסח,ה). ואילו ה"ח כתב שהסכמת הראשונים כשיטת התוס'. [ובר"ן] (שהביא את תירוץ התוס') משמע שאין חוב מדרבנן אלא בפתוחים לבית, דלא כהרא"ש והטור]. ולענין ברכה יש לחוש לדעת הפוסקים וכסתימת השו"ע, ולא לברך אלא בבית שער ומרפסת הפתוחים לבית (עפ"י שבט הלוי ח"ב קנו וה"ג קנ. וכמו שכתב בדעת הר"ן, כן יש מדייקים ברש"י, שאין בית שער חייב מדרבנן אלא זה הפתוח לבית. ע' שפת אמת).

מ"מ נוסף בשיטות הראשונים בבית-שער – ע' בשו"ת אגרות משה י"ד ח"א קפא; חזון איש י"ד קסט, א ג; אור לציון ח"א י"ד יד.

– יש אומרים שבית-שער הפתוח לבית, אפילו אין בו ד' על ד' אמות חייב במזווה, שהרי ראוי הוא לשימוש המיועד לו. לא נתמעט אלא בית עצמו כשאין בו ד' אמות שאינו ראוי לשמש כבית דירה (עפ"י חמודי דניאל, מובא בפתחי תשובה י"ד רפו סקי"א. וכ"כ הרש"ש לעיל ג: וע"ע אור לציון ח"א י"ד יד; שבט הלוי ח"ב קנב).

ז' והוא שעשאה לצל סוכה. רש"י פירש שלא עשאה לצניעות בעלמא. והר"ן כתב: לאפוקי אם עשאה לשם דירה או אוצר (וכן פירש הריטב"א. וכן הביא הראב"ה ועוד).

א. נראה שרש"י מסכים לדינא להר"ן שאם עשה לשם דירה או אוצר אינה סוכה [וכן כתב מגן אברהם (תרלה,א) דלא כהב"ח] כמבואר ברש"י להלן יב. (ד"ה תדא). ומשמע שם (וכן להלן יד. ד"ה ר' מאיר) שפסולה מדאורייתא. [ומה שכתב רש"י גבי סוכת היוצרים דלא מינכרא מלתא דלשם סוכה הוא דר בו' נראה שאין זו סוכה דרבנן אלא נתן טעם לעיקר דין התורה, וכדרכו בכ"מ (וכעין זה פירש באגרות משה או"ח ח"ה לט,ב). ואת"ל שהוא מדרבנן י"ל דוקא בסוכת היוצרים שאינה דירה קבועה כמו שאמרו בגמרא], אלא שהיה משמע לרש"י מלשון 'ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה' שהכוונה להוציא אם אינה מסוככת כל כך, ולכן פירש דהיינו שעשאה לצניעות בעלמא ולא לשם צל. ואולם הר"ן יתכן שאינו סובר כרש"י ומכשיר כל שנעשתה לצניעות ולמסתור. וע"ע מרומי שדה.

ב. השפת-אמת דייק מרש"י שאם סיככה לשם צניעות בעלמא ולא לשם צל, וחמתה מרובה מצלתה, אם בא להכשירה אין די שיוסיף סכך לשם צל אלא צריך להסיר הסכך הראשון ולהחזירו, כיון שלא סוכך לשם צל. ולכאורה היה נראה שרש"י אינו מדבר בשחמתה מרובה מצלתה, אלא צלתה מרובה מחמתה רק שאינה מסוככת יפה, בענין שניכר שלא נעשית לשם צל אלא לצניעות בעלמא, ולכן פסולה, אבל בשחמתה מרובה מצלתה שמא י"ל שיכול להוסיף עליו ולהכשירו. וצ"ע.

ג. בשו"ע הגר"ז (תרכו,א) משמע שסוכה העשויה לשם צל וגם לשם דירה – פסולה. ויש שדנו לפי זה על סוכה העומדת משנה לשנה, ומשתמשים בה לאחר החג, שתיחשב גם כ'דירה' ותיפסל. ואולם אם לאחר החג מניחים עליה רעפים או תקרה אחרת, הרי שהסיכוך הכשר אין בדעתו להשתמש בו אלא בחג הלכך אפילו אם הוא נשאר מונח לאחר החג כשר (ע' בשו"ת אבני נזר תעד; הר צבי; רשימות שיעורים יא:).

ולכאורה יש צד לומר שאם עושה אותה לשם סוכת חג, אף כי עשאה גם לדירה לאחר החג, שפיר דמי, ורק כשלא עשאה

לשם חג אלא לצל בעלמא, אם עשאה גם לדירה הרי בטלה לה מחשבת הצל בגלל מחשבת הדירה, אבל לא שמענו שתיבטל מחשבת 'לשם חג' בגלל מחשבתו לשמש אחר כך כדירה. וכל זה בהנחה שכשעושה לשם חג אין צריך לשם צל, וכן מסתבר, שהרי העושה סוכתו בעשתרות קרנים, מקום שאין שם חמה, או כגון שאינו שווה באותו מקום אלא בלילות, וכי לא תתכשר. וכיון שכן י"ל שרק מחשבת צל בטלה כשעושה לשם דירה קבועה, אבל מחשבת המצוה אינה בטלה.

[ולכאורה יש לסייע לסברה זו מכך שהוצרכו (ט:) ללימוד 'בסכת תשבו – ולא סוכה שבתוך הבית', והלא גם בלי מיעוט זה לא יצא כיון שמכל מקום הוא יושב בביתו של כל השנה, והסוכה שעושה בתוך דירתו אינה מפקעת שם 'דירה' מאותו מקום – אלא משמע שאם עושה לשם חג, גם אם משמש לו אותו מקום אחר כך לדירתו, אינה נחשבת 'דירה' אלא 'סוכה'. ויש לדחות ולומר ששם 'דירה' לא נקבע לפי שימוש המקום אלא לפי שימוש הסכך, הלכך בסוכה שבתוך הבית, שהשימוש בסכך אינו קבוע אלא לחג, אין שם 'דירה' הפוסלת]. וצ"ע.

אך בכל אופן, גם אם נאמר שלא בטלה מחשבת החג, מצוה לחדש בה דבר בכל שנה, שכיון שעבר החג בטלה העשייה הראשונה (כסברת חיי אדם קמו, לט. ונראה דבזה לכו"ע כשר בדיעבד אם לא חידש, אפילו לדעת הבית-יוסף [דלא כשאר האחרונים] דבעלמא החידוש לעיכובא, כי מנין לנו לפסלה מאחר שעשאה לשם חג. ואף לבית שמאי נראה שסוכה זו כשרה). ורבנו תם (מובא ברא"ש ובמרדכי ועוד) פירש: **שלא עשאה מעובה יותר מדי להגן מן המטר.**

וכ"ה בראבי"ה ועוד, שסוכה שאין הגשמים יורדים לתוכה – פסולה. וכן פסקו הב"ח והלבוש (תרלה). אך יש אומרים שאין הלכה כרבנו תם אלא בסוכת גנב"ך שעייביה מוכיח עליה שלא נעשתה לשם צל אלא לשם דירה ולכך פסולה, אבל סוכה שעשאה לחג, אפילו מעובה מאד כשרה (ע' טור תרל"א ובנו"כ). וכתבו אחרונים (ע' משנה-ברורה תרלא סק"ו), בדיעבד כאשר אי אפשר ליתול קצת מהסכך, יש לסמוך על המכשירים. וע"ע בבאה"ל תרלה (ד"ה כשרה) בשם הט"ו, שגדיש שעשאו סוכה אפילו אין הגשמים יוכלים לירד – כשר, שלא אסרו חכמים במעובה אלא כשיש לה דמיון לבית, משא"כ בגדיש. ומדברי הרמב"ם (סוכה ה,ט) נראה שמפרש 'עשאה לשם צל' – לאפוקי אם נעשתה מאליה [כלומר ללא כוונה מכוונת], אבל כשאדם בנאה הרי עשאה לשם תכלית מסוימת וכשר (עפ"י מרומי שדה).

'סוכת גוים סוכת נשים... דלאו בני חיובא נינהו'. מכאן הקשו ראשונים על מה שכתב רבנו תם שאין לאשה לאגוד לולב או לעשות ציצית כיון שאינה מצווה באותן מצוות [כשם שדרשו לענין כתיבת תפלין, כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה] – והלא מפורש כאן שסוכה שעשאה נכרי או אשה, הגם שאינם מצווים, כשרה (תוס' ורא"ש גטין מד; שו"ת הרשב"א ח"ג רנט).

יש מתרצים שלא אמר רבנו תם אלא במצוות שצריכות עשייה לשמה, הרי שיש חשיבות לגוף העשייה, אבל בסוכה די בעשייה לשם צל ולא לשם מצוה [אלא שצריך עיון מאגידת הלולב שפסל רבנו תם, והלא אין שם דין עשייה לשמה]. ומכל מקום כתבו אחרונים שאין לילד קטן לעשות סוכה מאחר ולקטן אין מחשבה, והריהי כסוכה הנעשית מאליה ולא לשם צל. אך אפשר שאם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו כשרה, כגון שעשאה בתוך שלשים יום לחג (עפ"י רשימות משיעורי הגריד"ס; הערות במסכת סוכה).

ויש מי שכתב שלא אמר רבנו תם אלא בעשיית ציצת ואגד הלולב וכדו', שהן עשיות של מצוה [שהרי בלא המצוה אין כל טעם וענין לתליית חוטים בבגד או אגידת הלולב ומינין], אבל בניית סוכה כמוה כקציצת הלולב מהעץ שאין בזה שום מעשה מצוה (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה מ,ג. והורה שאשה מסככת אף לכתחילה, דלא כבכורי יעקב (תרל"ה סק"ב) שהחמיר לחוש לדעת רבנו תם אף לענין סוכה. ובמשנ"ב (תרלה, ב ובר"ס יד ובבאה"ל) משמע גם כן שאין צריך לחוש לשיטה זו. וע' הליכות שלמה סוכות פ"ח הערה 52. וע"ש שבבית הגרשו"א דקדקו שלא יסכך קטן את הסוכה).

עוד בישוב שיטת ר"ת מסוכת גנב"ך – ע' בשו"ת אבני נזר או"ח תפא.

רבי שמעון שמצריך שלש דפנות ועוד טפח להיות מסתור ומחסה; רבן גמליאל הפוסל סוכה שבראש הספינה ובראש העגלה (ויש שאינם גורסים אלא בראש הספינה. עתוס'); בית שמאי המצריכים סוכה שיש בה כדי להכניס שלחנו (ערש"י); רבי אלעזר הפוסל סוכה כמין צריף או סמוכה לכותל, שאין לה גג; אחרים הפוסלים סוכה עגולה.

א. פרוש התוס' ועוד: לא שכולם שוים ומסכימים לדעה אחת, אלא בכל אחת מדעות התנאים ראינו צורך בקביעות מסוימת בסוכה, אבל יש שהם חולקים זה עם זה, כגון רבי ובית שמאי לענין גודל הסוכה.

ב. כתבו הפוסקים שלהלכה קיימא לן כחכמים שסוכה דירת עראי. ואולם שתים מתוך ההלכות דלעיל אנו נוקטים להלכה; עשאה כמין צריף פסולה. וכן אם היה שלחנו בתוך הבית לא יצא (עפ"י הרי"ף ועוד).

ג. מבואר במסכת יומא שלרבי יהודה שסבר סוכה דירת קבע, סוכה בחג חייבת במזווה. וחכמים פוטרים. כמו כן נחלקו לענין עירובי חצרות וחיוב מעשרות – האם יש לסוכת החג דין 'בית' אם לאו.

יש לומר שלרבי יהודה סוכה חייבת במזווה אפילו אין בה ד' על ד' (ע' הערות במסכת סוכה לעיל ג).

כאמור, להלכה פטורה ממזווה ואינה קובעת למעשר (רמב"ם מזווה ו, 1; מעשר ה, ד).

ד. סוכה העשויה בחדר שדרים בו בכל ימות השנה, ובסוכות מסירים הגג ומסככים; נחלקו האחרונים האם חייבת במזווה בימות החג אם לאו, ודעת הפרי-מגדים (סו"א תרמד, והובא במשנה ברורה סו"א תרכו) ועוד פוסקים לפטור. ואולם בערוך השלחן (יו"ד רפז, כז) ובאגרות משה (או"ח ח"ה מ) נקטו כדעת המחייבים, שהרי עכ"פ זו דירה קבועה לכל השנה כולה. וכן נטה בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קנג).

[הפרי-חדש נקט לפטור, והוסיף שלאחר החג צריך להסירה ולקובעה, משום 'תעשה ולא מן העשוי'. ובאג"מ (שם) תמה ביותר על כך. וכן הורה הגרשו"א שאין המנהג להסיר המזווה ולקבועה שוב (ע' הליכות שלמה סוכות פ"ח הערה 58). ובספר הלכות חג בחג (סוכה א, ד) כתב שראוי להחמיר להסירה ולחזור לקבועה מיד בלא ברכה. ולכאורה נראה מסברא שאם משתמש שם בסוכות אף באותם שימושים של כל השנה שאינם מיוחדים לסוכה, כגון שנכנס ויצא לארונות הנמצאים שם – חייבת, הגם שאין הגג אטום וקבוע כבית, שהרי ממשך את שימוש הקבוע ולא גרע במה שהיא גם סוכה, וכגון סוכת היוצרים החיצונית, שאין שם 'סוכת עראי' מגרע מקביעותה.

ויש לעיין לדעת הפוסקים, בכגון מרפסת סגורה שעושה שם סוכה, לכאורה נראה שבסוכות צריך להעתיק המזווה לצד השני של הפתח, שהרי בחג הסוכה פטורה והחדר שפתוח אליה הוא העיקר. אך אם יש שם שימושים שרגיל בהם כל השנה וכד' נראה שלד"ה חייבת כאמור].

דפים ז – ח

יב. סוכה עגולה – מהי מידת היקפה המנימלי?

אמר רבי יוחנן: סוכה העשויה ככבשן (= עגולה); אם יש בהיקפה כדי לישיב בה כ"ד בני אדם – כשרה, ואם לאו – פסולה. ופרשו דבריו שסבר כרבי שכל סוכה שאין בה ד' אמות על ד' אמות פסולה, הלכך צריך שיהא בעיגול כדי לרבע בתוכו ריבוע של ד' אמות, ולכן רוחב (= קוטר) העיגול צריך להיות קרוב לשש אמות [שהרי רוחב העיגול הוא אלכסון הריבוע שבתוכו, וכל אמה בריבוע אמה ושתי חמישיות באלכסון (ומעט יותר. תוס')]. נמצא הקף העיגול כשמונה עשרה אמות [ובאמת די בי"ז פחות רבע, אלא שלחומרא לא דק], וזהו ששיער רבי יוחנן בעשרים וארבעה בני אדם היושבים מסביב לה מבחוץ.

דף ח

יג. א. האם הסוכות דלהלן כשרות למצוה; סוכות יוצרים, גויים, נשים, בהמה, כותים, רועים, קייצים, בורגנים, שומרי פירות.

ב. האם סוכות היוצרים חייבות במזווה?

א. שתי סוכות של יוצרים זו לפני זו; הפנימית אינה סוכה (מפני שהיא דירתו של כל השנה ואינה ניכרת שלשם סוכה דר בה. רש"י), והחיצונה סוכה (כיון שאינו דר שם כל השנה ואינה עשויה אלא לצאת ולבא דרך שם ולעשות מלאכתו ולהוציא הקדרות למכירה – וכבית הלל שאומרים אין צריך לעשות סוכה לשם חג, הלכך אינו צריך לסתרה ולבנותה למצוותה. עפ"י רש"י. ובשו"ע (תרלו, ב) מבואר שעושה הקדרות בפנימית, ובחיצונה רק מוכר).

לפרש"י, אף אם יודעים שעשה את הפנימית לשם צל, פסולה מדרבנן (עפ"י פרי מגדים, מובא בשער הציון תרלו, יג).

הרמב"ם השמיט הלכה זו. וע' בשפת אמת.

סוכת גויים, נשים כו' – כשרות, אף על פי שעשויות לאנשים שאינם חייבים בסוכה (ועל ידיהן). וכן סוכת רועים, קייצים כו' אעפ"י שאינן קבועות – כשרות, ובלבד שיהיו מסוככות כהלכתן כלומר מסוככות יפה שאו מוכח הדבר שנעשו לצל ולא לצניעות בעלמא (רש"י. והר"ן פירש לאפוקי אם נעשו לשם דירה ואוצר – אינן כשרות. ורבנו תם פירש שלא עשאה מעובה יותר מדי להגן מן המטר), שאף על פי שאין צריך לעשות סוכה לשם חג (כבית הלל), צריך לעשותה לשם צל.

הדפנות אינם צריכים להעשות לצל (ריא"ז. ונראה שלר' יאשיה שלמד מ'סוכות' שהדפנות כסכך, צריכות גם הם להיות לשם צל. ולב"ש יתכן שצריך לעשותן לשם חג).

ב. שתי סוכות היוצרים; הפנימית חייבת במזווה שהרי היא דירתו (שאוכל וישן שם לפרקים. ריא"ז), והחיצונה פטורה לפי שאין בה דיורין [ומשום 'בית שער' לפנימית אינה חייבת – כיון שסוכת היוצרים אינה קבועה].

א. רש"י מפרש שאין הפנימית קבועה הלכך בית שער שלה פטור (וכן מפרש הרמב"ם בהל' מזווה ו, ט).

ואולם ברמב"ם משמע שמפרש שהחיצונה אינה קבועה שלפעמים מניחה ולפעמים מסירה, ולכך היא פטורה. ודייקן המפרשים שלפי דבריו אם משתמש בחיצונה בקביעות, גם אם הפנימית אינה אלא כדירת עראי – החיצונה חייבת (עפ"י מרכבת המשנה ועוד. וע' שו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד לו; אור לציון ח"א יד; שפת אמת).

וחיוב 'בית שער' לפרש"י ותוס' אינו אלא מדרבנן (ע"ע ביזמא יא).